

Samo malo piše, malo — — — In nobenega — nič ne imenuje — — posebej — — — Pravi le: pozdrav vsem — — Čudno se je vse to naredilo — — — Ali tega pa nič ne pove, kje je?»

»Nič ni naslova; saj ni sam pisal, drugi mu je napisal.«

»Seveda drugi, ker on ne zna nemški. Pa vseeno je čudno, da ne pove, kje je.«

»Čakajte, pogledam na pečat.«

Obrnil sem karto, gledal in razbiral težkočitljive in zamazane črke na pečatu. »Taškent, Turkestan,« sem bral.

»Kako je?» je vprašala in se nagnila k meni.

»Turkestan.«

»Ali je to daleč?»

»Daleč, mati. Še misliti si ne morete, kako. V Aziji — — —«

»Oh, ti moj Bog, kako se vse to zasuče! Kdo bi si bil leto osorej mislil, da bo kdaj tam — — — Rada bi ga še videla — — enkrat še — — — četudi le oddaleč. Pa bo težko, če je v tako daljnih krajih — — — Bog vé, kdaj se vrne! In jaz — — — Jaz pa sem stara, slaba — — — Dejala sem si že: Rozala, moraš ga še dočakati!« In sem vzela koš in šla, da nasekam vejnikov za kozo. V gozdu pa sem — omažala — — in se

sesedla pod košem — — — Ni več moči, kaj bi si lagala, da sem še trdna — — — Saj komaj govorim — — — Toda rada bi ga še videla — — — Saj sem imela le njega še — — — Ko se je oženil, sem mu dejala: »Sedaj imaš drugo, ki jo boš moral imeti rad; zame prihrani le toliko, da mi boš ob zadnji uri zatisnil oči« — — — Težko je umreti, če takrat nimaš ob sebi nikogar, ki si jih ljubil. — — — Kako se že imenuje tista dežela?»

»Turkestan.«

»Tur-ke-stan — — Čudno ime je — pa si bom že zapomnila — — No, tako pa Bog povrni, da si mi prebral! Tebi je lahko, vidiš.«

Močno se je bila zasopla. Zavila je karto v ruto in odšla. Ko je stopila na most, je omahnila kakor pijana. Zelo je bila slaba in sklonjena. Pot iz Turkestana je tako dolga, steza do pokopališča pa čisto kratka — — — Ona pa vsa siva, upala, nadušljiva — — —

Ali to vem: ob smrtni uri se bo napravila na pot v tisto daljno deželo, katere ime si je hotela zapomniti — — Enkrat je že šla za njim — v sanjah — pa ga ni mogla dohiteti, ker je telo oviralo dušo. Ob smrtni uri se bo pa zopet odpravila. Tam ga bo poiskala in bo o polnoči potrkala ob njem, da bo vedel — — —

DR. J. DEBEVEC: KAJ V TEM ČASU ČITAMO?

Cčitivu, čitankah in čitateljih so si nazori v tem času silno nasprotni. Po mnenju enim je naš grozopolni čas dokazal in še dokazuje, da je vsa tista omika in prosveta, ki se narodom v neštevilnih knjigah in knjižurah nudi in prodaja, človeštvu le v škodo; skoraj takó mislijo, kakor pred 165 leti J. J. Rousseau, ki je (l. 1750.) na vprašanje akademije v Dijonu: »je-li probuja ved in umetnosti kaj pripomogla k očiščenju npravnosti?« odgovoril v svoji razpravi z »ne!« in — dobil nagrado. Ako bi ljudje manj čitali, ali pa sploh nič, bi bili — tako modruje ta nazor — mnogo srečnejši in zadovoljnejši. Čemu z večnimi problemi in težkimi vprašanji te uboge možgane neprenehoma dramiti in brihtati, ki bi vendar tako lahko mirno spali v možganski mreni kakor sladki češpljev kompot v glažu! Če se pa že mora kaj pisati in tiskati, zadostuje čezinčez vsakemu človeku, ki se je kaj učil, dnevni časopis, ki prinaša to, kar je res in resnično, ne pa izmišljenih reči in neumljivih spisov. Tako eni; drugi del ljudi pa — kakor omenjeno — čisto nasprotno sodi. In med

temi so tisti, ki v tem grozopolnem času največ trpe — vojaki. Pogledjmo n. pr. nemškega vojaka! V strelskih jarkih ali v bolnišnicah, povsod hlastno segajo po knjigi. Univerzalna knjižnica Reclam ne more dovolj hitro odpošiljati in zalagati. V »Kato-liški Bukvarni« v Ljubljani sem sam videl, kako segajo po tistem Reclamovem vrtilniku; naenkrat je prazen. Kupi se vse: romani, novele, potopisi, popisi bojev, najnovejša zgodovina. Vidi se: sredi krvavega rokodelstva, poleg menaže, katero zahteva telo, terja kategorično tudi duh svojo hrano. Dognalo se je, da je zlasti troje knjig zelo razširjenih v nemški vojski: Sv. pismo (v prvi vrsti Novi testament), Nietzsche in Goethejev Faust. Speyerski škof dr. M. v. Faulhaber piše,¹ da mu je pri mestecu Valenciennes rekel nemški častnik: »V strelskem jarku drže naši vojaki ob prsobranu z desno roko puško, za strel pripravljeno, na levi

¹ Der Waffensegen des Evangeliums v zbirki: Kraft aus der Höhe (vrsta razprav in nagovorov na vseučiliško mladež v vojni, izpod peres samih bivših ali še delujočih vseučiliških profesorjev), Kösel, 1915, str. 50.

pa jim leži evangelij.« Kar se tiče Nietzscheja, ga mnogi Nemci odklanjajo.¹ Da Faust — »moderna biblija« — silno ugaja mlademu, po spoznanju hrepenečemu duhu, je umevno; vendar pa svari vseučil. prof. dr. Engelbert Krebs nemško akademično mladino, naj ne išče v Faustu tega, česar nima, češ: Faust pač kaže, kakšno je življenje, ne pa, kakšno bi moralo biti; življenjsko modrost nudi neki drug poet, ki je pa živel nekaj stoletij prej, v srednjem veku — Dante.² In iz drugega vira mi je znano, da skuša doma ostalo izobraženstvo ta veliki, dragoceni čas kar najvestneje porabiti s tem, da se bavi — v prostih urah — z najtežjimi deli svetovnega slovstva, utemeljujoč izbero s tem, češ: vojaki trpe telesno, jaz hočem pa vsaj duševno, da takó po svoje koristim domovini.

Na take in enake stvari sem mislil te dolge mesece, kadar sem ogledoval izložbena okna naših knjigaren. In sem se vpraševal: Kaj nekičitajo naši vojaki? Ali imamo kakšno priročno izdajo novega zaveta? Kaj še, kdo bo na to mislil! Ali imamo kaj drugega sličnega, kakor je Reclam? Kako radi bi čitali tudi naši vojaki, kakó bi bili veseli n. pr. Jurčiča! Zakaj ni podjetnosti, da bi dobili ceneno izdajo? Sklenil sem se malo razvedriti v teh neveselih mislih in iti nekoliko »v vas« k temu in onemu znancu ali prijatelju, da poizvem, kaj pri nas čitajo tisti, ki so še domá, v tem času. Saj sem slišal, da se n. pr. nekateri gospodje učé madžarščine in študirajo nje literaturo, ker imajo sedaj tako lepo priliko, slišati ta jezik in ga govoriti; zopet drugi so se naučili mówić po poljsko ali tudi malorusko od beguncev, ki so bivali pri nas. Blagroval sem take srečne misli in sklepe in želel, da bi se to daleč razvedelo in na široko posnemalo. Sam bi pa rad po svoje prinesel dokument za bodočnost o tem, kaj smo nevpoklicanci v svojih prostih urah delali v tem zgodovinskem času. Po vzoru dr. Izo Cankarjevih obiskov — seveda v spoštljivi razdalji! — sem šel torej obiskovat. Najprej sem stopil k gospodu profesorju D—ju v Ljubljani.

I. Pri profesorju D—ju.

Našel sem ga golorokega, s pipo v ustih. Na pisalni mizi je ležal pred njim odprt ravnokar izišli Doklerjev Grško-slovenski slovar in pa Tukidid v Teubnerjevi izdaji. Tudi mehur s tobakom sem

¹ Monakovski vseuč. profesor v. Grauert pravi (Kraft aus der Höhe, str. 18): N. ni klicár germanstva, ampak sramotilec nemške veličine, poveljevalec antičnega rimskega cesarstva, častilec poganške renesanse.

² Faust und Dante. Zwei Wegweiser an der Straße des Lebens. Cit. zbirka, str. 159 nsl.

zapazil med knjigami. Na polici pisalnika so stali v lepi vrsti sami grški in latinski klasiki, slovarji, slovnice, komentarji. Na zidu nad pisalnikom je viselo nekaj fotografskih skupin, dijaki z njim kot razrednikom v sredi. Ena fotografija ga je kazala v vojaški uniformi kot enoletnega prostovoljca; pa to je moralo biti pred leti. Iz sosednje sobe se je čulo veselo čeburljanje dece.

»Oprostite, gospod profesor,« sem pričel z običajnim uvodom, »prišel sem Vas nekaj vprašat, pa odgovor sem že našel; en pogled na Vaše knjige mi pové, kaj čitate.«

»Da,« je odgovoril gospod profesor, parkrat krepko potegnivši iz pipe, »klasiki me v tem času imenitno zabavajo in tolažijo. Najljubši mi je seveda starec Homer; ne mine dan, da ga ne bi vsaj nekoliko vzel v roke. Vzemimo njegovo Iliado! Res, da opeva dogodke okrog leta 1100. pred Kristusovim rojstvom, ali vendar je vse, kakor bi bilo danes: tudi tam je bila svetovna vojna, saj so bili v Troji zbrani zavezniki cele (takrat znane) Azije, in v grškem taboru vsi kralji Evrope, takrat znane. In kakšni junaki na obeh straneh! Lepše še nihče ni opeval bojov in osebnega junaštva kakor Homer, pa ga tudi ne bo. Mladenič, ki čita to nesmrtno slavo Hektorjevo, Ahilovo, Patroklovo, mora vzplamteti v sveti ljubezni za domovino. V naših časih in za nas Avstrijce ima pa takorekoč vsaka vrstica še posebno podčrtan pomen. Le vzemite takoj prvi verz:

»Srd mi, božica, poj«

Célo pesnitev prešinja Ahilov srd, pravični srd. Ali ni, Vas vprašam, tudi pri nas takó? Ali ni vzplamtel v narodih Avstrije pravičen srd na sramotilce naše?«

»To je vse lepó in se lepó ujema,« sem pripomnil jaz, »toda kaj pa tisto, da se je trojanska vojna vnela zaradi ženske, lepe Helene, katero je ugrabil trojanski kraljevič Parid — ali imate tudi v tem kakšno sorodnost s sedanjostjo?«

Gospod profesor je krepko puhnil: »Hm! Tisto strašno grmenje topov od 15. do 18. avgusta smo slišali, kajne, tudi v Ljubljano; Lah! so tiste dni besno streljali. Ali veste zakaj?«

»No, svoji kraljici Heleni so hoteli nekaj podariti,« sem rekel jaz.

»Ali torej vidite sorodnost? Še celo imeni se ujemata,« se je hudomušno nasmehnil gospod profesor. »Pa spomniva se tudi druge pesnitve Homerove: Odisije. Kakó blešči nje junakinja Penélopa iz davnine v sedanjost! Dvajset dolgih let se je mudil njen mož na tujem, v vojski in ujetništvu, in dvajset dolgih let ga je žena domá zvesto

čakala, vkljub temu, da so jo razni snubci skušali prepričati o moževi smrti in jo pridobiti za novo možitev. Zdaj pa primerjajte s tem junaštvom pritlikavstvo naše dobe, ki daljšo odsotnost moževo smatra za dovolj važen vzrok, da mu žena domá odpové zvestobo in sklene nov zakon? Baš te dni je v graški »Tagespošti« (1. septembra 1915) Dunajčan dr. Walther Rode napisal članek zoper nerazvezljivost katoliškega zakona v Avstriji, pričakujoč, da bo vojna tudi tu poméla stare predsodke s pôda, in ondi stoji tudi stavek: »Zakaj naj se ne bi smela žena, ki je doma ostala, vdruživ poročiti, ako je med dolgo odsotnostjo moževo našla drugega, ki ji je bil morda že prej namenjen?« O Penelopa, Penelopa, ali res nimaš več somišljenic?«

»Med slovenskimi ženami jih ima brez dvoma še dosti; letošnji »Dom in Svet« nam eno tako slika.«

»Vi menite Finžgarjevo Franco iz povesti »Boji«, kajne?« me veselo vpraša gospod profesor. »V resnici, Finžgar nam v tej junakinji kleše značaj slovenske Penelope, izbrušene in preizkušene v ognju trpljenja. Pa veste, na katerega starega klasika se še v teh dnevih živo spominjam, kadar čitam o ginljivih pismih, ki jih pišejo žene svojim možem v vojski?«

Pomolčal sem, v očitni zadregi. Gospod profesor pa mi je brž sam prišel na pomoč: »Kaj se ne spominjate, da nam je genialni Ovid zapustil petnajst pisem, katera so razne žene starodavnosti (Heroides) pisale svojim odsotnim možem, kakor n. pr. baš Penelopa Odiseju, ali Deianira Heraklu, Ariadna Tezeju itd.? Če jih čitam, se mi zdi, kakor da se vse godi danes.«

»Vidim, da res ni nič novega pod solncem,« sem priznal jaz, »ali dovolite mi še to vprašanje: bo vojna po Vašem mnenju kaj vplivala na razvoj našega slovstva?«

Gospod profesor mi je nekako slovesno odgovoril: »Πόλεμος πατήρ πάντων (vojna je vir vsega). Ta Heraklitov izrek velja tudi za slovstvo. Iz silovitih bojev, ob katerih so Grki ustanovili svoje naselbine ob Črnem morju, so se porodile stare junaške pesmi, ki so navdušile Homerja, da je spesnil Iliado in Odisejo. Vojna je dala svetu starogrški epos, ki je potem toliko vplival na svetovno slovstvo. In okrog leta 500, pred Kristusom so Perzi sklenili uničiti malo Grško; nad dvajset let so se Grki v ljutih bojih borili za svojo svobodo. Napeti so morali vse telesne in duševne sile; napredek na vseh koncih in krajih jim je bil plačilo za prestane napore. V slovstvu sta pognali dve novi vrsti: Herodot je ustvaril prvo, umetniški pisano zgodovinsko delo, Ajshil pa je v svojih Perzih (472) ustvaril zgodovinsko dramo. — Z l. 431. pr. Kr. se je pričela strahovita peloponeška vojna, v kateri so se grške državnice celih 30 let neusmiljeno med seboj mrcvarile, si požigale polja in oljične nasade, podile mirne prebivalce s kmetov v varnejša mestna obzidja, razširjale kuگو in lakoto po prej cvetočih krajih; pa tudi ta čas je dal slovstvu novo panogo: Tukidid je kot sodobnik in očividec vso to grozo popisal in podaril svetovni omiki prvo kritično zgodovinsko delo... Tudi iz te svetovne, nezaslišane borbe narodov bodo slovstva dobila čisto nove oblike, boste videli; zdaj se posajajo klice, čez čas — seveda ne takoj — bodo pognale rastike. Vojna je vir vsega.«

»Dovolite še eno vprašanje, gospod profesor! Kakó sodite o velikem Doklerjevem Grško-slovenskem slovarju, ki je ravnokar zagledal beli dan?«

Gospod profesor me je srepro izpod čela pogledal, malo pomolčal, potem pa rekel: »Iz lahko umevnih razlogov o tem molčim; raba v šoli bo o njem sodila. Upam, da bo tudi v tem oziru Πόλεμος πατήρ πάντων.«

(Dalje.)



G a b e r (mu preplašen pretrga besedo).
 Je živa? Reci, preden več poveš.
 B o š t a j (namigne z glavo).
 Ta vrbov les sem v bregu rezal.
 Priplákala je mimo ona
 in šla naravnost — »O ne, Tinca!«
 dejal sem ji, »dekle krščansko
 utone rajši v bridkih solzah
 kot v žalostnih valovih.« — Komaj
 pomiril sem nesrečno kri.
 G a b e r. In rešil mlado si življenje.
 B o š t a j (zroč v stran).
 Čeprav je mlinar, oče njen,
 ob lanski žetvi izpred hiše
 s klopi me pahnili kakor psa. (Pogleda
 Gabra.)
 Berači nismo zamerljivi.
 Tam gresta hči in žena tvoja.
 G a b e r (mu položi roko na ramo).
 Mi gruntarji smo vam kopali grob;
 vi bajtarji ste nas rešili smrti.
 P o l o n a (prihaja s hčerjo po brvi).
 Poglej Martino: lev in jagnje
 v objemu ... Blažen čas!
 G a b e r (stopi proti njima).
 Gospod miru je z nami spet! (Se sre-
 čajo in ustavijo za trenutek v tistem
 pomenku.)

M a r j a n (od desne z mahom v košku).
 V kotu so moje
 ljubljene jasli,
 gori se bodo
 jagenčki pasli,
 kakor da beli
 zvončki bi rasli.
 B o š t a j (pristopi k dečku).
 Kaj hočeš z mahom, Marjan?
 M a r j a n (idoč proti hiši).
 Za jaslice.
 G a b e r (prihaja z ženo in hčerjo pred hišo;
 obrnjen proti Boštaju).
 Poklič! Lovra!
 Nocoj, Boštaj,
 praznujmo skup božični raj!
 P o l o n a. Za težkim dnem
 vesel večer; za bojem — mir! (se v
 solzah skloni ob križu).
 M a r j a n (gre s koškom proti materi).
 O mamica, ne plakajte!
 Poglejte, mah za jaslice!
 M a r t i n a (prime Marjana za roko).
 Le pusti, Marjan, mamico!
 Od radosti se jokajo.
 G a b e r (zroč v ženo, sklonjeno ob križu).
 Tecite, solze svetega miru!

DR. J. DEBEVEC: KAJ V TEM ČASU ČITAMO?

II. V Katoliški Bukvarni v Ljubljani.

Ko so velikega trpina Joba, sedečega na gnoju, njegovi trije prijatelji obiskali in videli njegove silne bolečine, so v spoznanju, da za tolikšno bolečino njih jezik nima primerne besede tolažbe, sedem dni in sedem noči ob njem sedeli in — m o l č a l i. »In nobeden mu ni govoril besede, zakaj videli so, da je njegova bolečina silna.« Kakó ne bi bila bolečina silna, en dan izgubiti razen imetja tudi vse otroke? — Občutke Jobovih prijateljev danes razumem, ker jih imam sam. Joba vidimo vsi — saj smo njega delci. V kateri hiši, v kateri rodbini slovenski se ne slišijo njegovi tihi vzdih? Edino primerno bi bilo, da bi človek ob t e m Jobu molčal — ne sedem dni in sedem noči, ampak sedemdesetkrat sedem dni in noči, molčal po izreku: Mirare et tace! Strmeč gledi in molči! ... Toda nekaj ljudi je že obsojenih, da morajo govoriti,

četudi bi najrajši molčali: zadnje številke Dom in Sveta morajo iziti (pa še kar štiri skupaj!) in kdor je rekel a ter pod članek: »Kaj v tem času čitamo« postavil številko I, mora reči tudi b in priklopiti — po vseh pravih logike — v s a j še številko II. Storim to v zavesti, da bo kmalu vse drugače. Z našim Dom in Svetom je zdaj ista kakor z ljudsko prehranitvijo: poglavitno je, da se v tem času kako pretolčemo in od duševne lakote ne umrjemo. Če ni pšenice, je tudi koruza dobra, pa še kakó! In pa otrobi! Otrobe vezati je zdaj poseben privilegij in predpravica pišče mase, zakaj kmetovalci jih ne morejo več, ker jih malo imajo. Pa kakor rečeno, bo to kmalu drugače. Zopet se povrnejo naši možje in fantje, ki bodo naši literaturi dali drugo vsebino. Naučili so se v tem času sukati meč, pa tudi peró. Njih dopisi z bojišč, pa če so tudi izpod okornih prstov, dihaajo nov slog, nove misli, novo življenje. Dà, z življenjem v zvezi mora biti literatura! V vojaških šolah so v dobi 15 let

trikrat izpremenili ves učni načrt, ker je to zahtevalo življenje. (Pharus, 1915, 8. zv. str. 184 nsl.) In škrivent, ki danes še takó piše, kakor so ga v šolah naučili pred tridesetimi ali štiridesetimi leti, ne da bi se znal prilagoditi novemu življenju, ali še spada v naš čas? Zatorej samo tako dolgo, da se kako pretolčemo in prebijemo, dotlej, da se vrnejo tisti, ki bodo »vredni, odpreti knjigo«.

Že naslov članka »Kaj v tem času čitamo?« dovolj označuje pisca, da je iz davno-preteklega časa. V tem času, ko puška govori in kri piše pisma in pesmi, ne pozna člankar nič drugega kakor popir, popir, popir... Kaj v tem času čitamo? Zdaj, ko je že prepozno in se naslov ne da več izpremeniti, vem, da bi bil moral drugače vprašati: Kaj v tem času čutimo, ali: kaj v tem času vidimo, ali pa: kaj v tem času slišimo. To posebno! Človeško uho pač še ni imelo take paše, kakor jo ima v tem času. Zdaj bi bilo primerno napisati n. pr. članek: »Dionizijevo uho«. Ali so vaša ušesa že slišala o tem čudovitem ušesu? Samosilnik Dionizij (umrl l. 367. pred Kr.) je bil grozovit, krut, do ljudi nezaupljiv, sumničav. V svoji prestolnici Sirakuzah na Siciliji si je dal za zločince in osumljence, katerih je bilo premnogo, sezidati posebne vrste ječo: okrogel prostor in takó obokan, da se je obok v obliki ušesa vedno bolj in bolj zoževal in končno zožil v čisto majhno, skoro nevidno odprtino, kjer je tiran ponoči in podnevi prisluškoval in slišal vsak, še tako rahel vzdih, razumel vsako, še tako tajno besedo. In zdaj denimo, da bi mogli na ta način samo par hipov prisluškovati nad eno samo barako naših beguncev tam gori na severu! ali nad Obsočjem! ali še nad širšim prostorom... Slišali bi glasove in zvoke iz Dume Otona Župančiča:

Pel je veliki zvon —
»Moj Máte, jó, moj Mate!«
..... Veliki zvon
poje ji, bije,
toži, vpíje,
pada trdó na njeno glavó.

Slišali bi prizore, o katerih tako pretresljivo poje Josip Lovrenčič v ciklu Correspondence Internationale ali v Težkih pesmih sedanjosti ali v Žalostinkah (Tristia). In ako bi nam bilo res dano, vse te prizore v enem hipu čuti, bi pač dobili temeljit odgovor na vprašanje, kaj v tem času slišimo in čutimo, toda ta odgovor bi nam v istem hipu tudi za zmerom — sapo zaprl... Zato je pa bolje, da tega vprašanja ne zastavljamo. —

Naše vprašanje: »Kaj v tem času čitamo?« je dosti bolj nedolžno in pravzaprav nekoliko šaljivo. Zakaj vsak pameten človek ve, da to čitamo, kar

nam dovolijo — razmere. Pa nekateri ljudje ne razumejo šale in nasmeha v obrazu, ampak naredé takoj ostre gube ter pričakujejo, da bomo odgovorili: kaj v tem času čitajmo. Nekateri skromni naročniki naši v resnici pričakujejo, da bomo pod tem naslovom razgrnili lep in obširen program, kaj naj naš človek čita, da postane splošno izobražen. Na to v teh vrsticah in v tem letniku zares ne moremo odgovoriti; ako je stvar zelo nujna, bi se potrudili, da jim naštejemo knjig v svrhu, da postanejo dobropodkovani teologi, filozofi, jezikoslovci... Za splošno izkazbo pa še nimamo sestavljenega registra. Pač pa bi bili prav res radi dognali, s kakšnim čtivom se razboriti ljudje v tem dragem času bavijo, ter bi bili uspeh poizvedovanja v občno korist in porabo razglasili in razbobnali. Toda pripetilo se nam je pri tem nekaj nepričakovanega: kjerkoli smo po objavi onega razgovora z gosp. prof. D. potrkali, povsod smo našli vrata zaprta, pa še polknice so zaklopili, tako da je nam bila v tem oziru Ljubljana kakor mrtvo mesto Pompeji — same prazne hiše, nikjer gospodarja notri...

Pač, v par slučajih so se vrata za hipec odprla, pa res samo za hipec. Neki ponedeljek je bilo v Unionu (majhna družba literatov in kulturnih delavcev, ki so še doma ostali, je predla tedaj misli iz Prešernove »V spomin Andreja Smoleta«), kar pripomni eden gospodov, ki res pozna slovensko slovstvo do jedra: »Najboljše čtivo za sedanji čas je pač Mencingerjev Abadon«. Samó to; zakaj, ko je govornik zapazil, da sem poželjivo pogledal, da bi še kaj ujel, je — utihnil. Ali iskra je bila vržena v netivo; odprl sem doma Ljublj. Zvon 1893 in začel čitati. Roman ima 12 dolgih poglavij, pa »bajka za starce« nosi naslov. Duh Abadon-Gonôba vodi Samorada Veselina po vsem svetu, po Evropi, Aziji... in skozi vse veke... odkriva mu najgloblje vzroke, zbog katerih je človeški rod nesrečen, in skuša baš s tem Veselinu (Slovencu!) odpreti pot in oči k pravi sreči. Pa zaradi katerega poglavja je baš sedaj zanimiv in važen? Ali zaradi vseh? Ali zaradi III., kjer napoveduje Abadon, da bo v prihodnosti severni tečaj šel ravno skozi Berlin in se bo vse okrog njega sukalo? Ali je morda VII. poglavje zdaj posebno branja vredno, kjer v duhu — z duhom Abadonom in Samoradom Veselinom — obiščemo poslednjega Slovenca, prebivajočega v znani-neznani duplini gore Bogatina, v neposrednji sosesčini slavnega Krna? Ves slovenski rod je izumrl, poslednji njegov zastopnik se je rešil v Bohinj in dalje čez Govnjač-planino v Bogatin; odondod gleda po domovini in čaka svoje smrti... poslednji rodú... Najbrže je tista ne-

nadna opombica merila na to poglavje, zlasti na razglabljanje vzrokov naše narodne smrti (v 24. stoletju!) Pa, kakor rečeno, govornik je tisti hipec utihnil in tako si tudi jaz zastonj ubijam glavo, kaj je mislil z opombico. (Lepo analizo romana najdeš v Grafenauerjevi Zgodovini nov. slov. slovstva, II. 442 nsl. Ondi tudi spoznaš, kaj se pravi to: svetovnoizobražen mož; to je bil naš Mencinger.) — O neki drugi priliki sem se lotil strokovnjaka prirodoslovca z vprašanjem, kaj v tem času čita. Odrezal se mi je kratko in jedko: »Dr. Boris Zarnikove boje v živalstvu (Ljublj. Zvon, 1915) in pa — Erjavčevo Mravljo.« Bum! zdaj si pa izvedel! — Za spoznanje bolj zgovoren je bil čislani in učen doktor bogoslovja, iz katerega bi bil rad isto skrivnost — kaj čitamo — izvlekel. »Moja najljubša knjiga je bila vedno in je zlasti v tem času — sv. pismo. Iz Novega testamenta zlasti veličastna pridiga na gori (Mat. 5), iz Starega pa psalmi. Vsaka vrstica v psalmih je zdaj dobila novo obleko, novo barvo, novo življenje. V stiski vojskâ, obdani od sovražnikov od vseh strani, so stari Izraelci zložili in molili psalme. Vse to — in v hujši meri — okušamo mi. Tudi mi želimo z 19. psalmom svojemu vladarju, na boj idočemu, zmagati; tudi mi jokamo z 78. psalmom ob strašnem pustošenju naše domovine, naših svetišč; s posebno iskrenim sočutjem molimo 136. psalm, v katerem izgnanci — begunci — vojni ujetniki tožijo svoje gorje in hrepenijo po daljni domovini.« Takó mi je odgovoril čislani gospod. Na moje daljše vprašanje pa, v čem se kaže vpliv Novega testamenta na krščanske narode v sedanosti, mi učen gospod ni več odgovoril... Iz teh odgovorov se pač ne dá sestaviti daljši članek o našem sedanjem čtivu, to sem videl; zato sem šel pod okna in polknice še četrtega gospoda, o katerem mi je bilo znano, da se bavi z najtežjimi problemi sedanosti. Zalotil sem ga zarana, ko je ravno okna odpiral. »Ali mi ne bi hoteli, gospod doktor, izdati skrivnosti, kaj čitate v tem času, ki nam tako svinčenopočasi leze naprej?« sem vprašal jaz. Gospod je — kakor vsi učenjaki — prijazno odgovoril: »Nemški častniki sedaj izmed moderne beletristike najbolj čitajo Dostojevskega zato, ker razglablja najtežja poglavja dušeslovja in življenja sploh. Kdor hoče s težkim čtivom spremljati naš težki čas, naj čita Dostojevskega romane: Zločin in kaznen, Brate Karamazove, Zapiske iz mrtvega doma...« »Zakaj?« sem jaz izpraševal dalje. Gospod se je nato nekoliko vznemolil: »Koliko se je pri nas že o tem pisalo! Kaj nič ne berete? Mar vse pozabite? Ali je vredno sploh pisati za tako topoglavno, pozabljivo občinstvo? Ne boste si zapomnili, tudi če bi

Vam še enkrat vse razložil.« In s tem je veleučeni doktor zaprl okno in polkno. In zopet sem bil sam v mrtvem mestu Pompejih, tam pod Gradom, in vse hiše so bile puste in prazne. Toda prišla mi je dobra misel, ki je — kakor znano — pol zdravja; rekel sem sam pri sebi: Kaj boš učenjake nadlegoval, ki so zapeti in zaprti od nog do glave: pojdi rajši tja, kjer ti bodo s statistiko v roki dokazali in dopovedali, kaj se zdaj največ čita. Pojdi v Katoliško Bukvarno! — Pa sem šel.

Stopil sem samo čez cesto, pa sem bil tam. Že zunaj sem zapazil, da se zopet nekaj prezidava in večja, prav kakor pravi pesnik: »es wachsen die Räume, es dehnt sich das Haus.« Dobro znamenje! sem si mislil in vstopil. Bilo je ravno pred Miklavževim tiste dni in v prodajalnici vse polno ljudi. Težko mi je bilo, v takem času drenj delati in povrh še s čisto neproduktivnimi, nikomur korist donajajočimi, sploh nič nesočimi vprašanji! Ali sila kola lomi. Hajdi naprej!

»Če Vam nisem preveč napoti, ali bi mi hoteli, gospod poslovođa, dati nekoliko napotkov, kaj se v tem času največ čita? V knjigarnicah to gotovo dobro veste; saj ste kakor potresna opazovalnica v realki, ki zaznamujete vse tresljaje duševnega žitja in bitja v naši slovenski domovini.«

Gospod poslovođa je nalašč prezrl mojo lepo, a nepotrebno metaforo ter mi trgovsko-vljudno odgovoril: »Trgovina ima tudi svoje tajnosti; vendar, kolikor smem, Vam rad postrežem, ker mislim, da s tem ničesar ne izdam. Največ prodamo sedaj zemljevidov. Teh gre ogromno število. Naša knjigarna bi vkljub svoji velikanski režiji že samo s tem izhajala, ako bi bila navezana samo na prodajo zemljevidov. Znanje zemljepisja, zanimanje za bližnje in daljne kraje je čudovito vzraslo. Takoj za zemljevidi pa pridejo slovnice in slovarji. Ljudje, vojaki in civilisti, želijo slovnice najrazličnejših jezikov. Slovinci zlasti povprašujejo po slovnicih hrvatskega, češkega, poljskega, nemškega, italijanskega in madžarskega jezika; ujeti laški častniki se pridno učé nemščine. Prišli so in prosili: 'Avete qualche grammatica tedesca?' Precej je zanimanja tudi za naš slovenski jezik; prodaja se mnogo Pečnikove slovenske slovnice iz Hartlebnove zaloge slovnice i. dr. Valjavčev Italijansko-slovenski slovar se dobro razpečava. Bezenšek bo s svojo Bolgarsko-slovensko slovnico napravil izvrstno kupčijo. Še celo po turških slovnicih je povpraševanja.«

»Joj, kakó je vse to zanimivo!« sem vzkliknil. »Kaj pa« — sem silil še dalje — »leposlovje, romani, povesti, kakó se kaj prodajajo?«

»Tega blagá pa, oprostite, se zdaj prodá precej manj.«

»Manj?« sem se začudil jaz. »V neki izposojevalni knjižnici se mi je pa pred kratkim reklo, da naša inteligenca čita sedaj samó kaj leposlovnega, lahkega, in da se le malo znanstva izposodi.«

Gospod poslovodja: »To se Vam je reklo? No, vidite, saj ta izjava pa ravno potrjuje mojo opazko: beletristiko si izposojajo, a je ne kupujejo. Za take reči se jim zdi škoda denarja.«

Postalo mi je nekam hudo. Tudi zaradi Dom in Sveta in njegove beletristike. Zdelo se mi je, kakor da slišim Prešerna: »Slep je, kdor se s petjem ukvarja...« Gospod poslovodja je zapazil mojo megljico in mi, da mi prežene muho, hitro

rekel: »Če boste našin razgovor v Dom in Svetu porabili, povejte, prosim, ob tej priliki vsem slovenskim jezikoslovcem in nejezikoslovcem, da sem pripravljen založiti vsako, količkaj dobro pisano slovnico prejomenjenih jezikov. Pisatelji dobé lepo nagrado. Različne reči pišemo Slovenci, samo slovnice ne. Časih je bilo to drugače. In zdaj smo taki berači, da ljudem nimamo kaj v roke dati. Koliko različnih zbirk za slovnice imajo Nemci, pa tudi Čehi, Poljaki... mi pa nič! Mi se branimo — denarja in kruha!« S téma času primernima besedama sva se poslovila.

VIKTOR STESKA: FRANC ANTON PL. STEINBERG, PREISKOVAVEC CERKNIŠKEGA JEZERA.

Ob stopetdesetletnici njegove smrti (1684—1765).



pokoju je čas uporabljal, da je proučaval Cerkniško jezero, ki je že od nekdaj, posebno pa radi Valvasorjevih spisov, budilo silno pozornost v učenjaških krogih, zlasti med naravoslovci. Steinbergu je bilo Cerkniško jezero znano že od mladosti. Grof Ivan Gašpar Cobenzl, najvišji dvornik cesarja Karola VI. in prej deželni glavar kranjski, ga je izpodbujal, naj kot bližnji sosed svoje opazke in izkušnje o Cerkniškem jezeru zbere in v obliki knjige obelodani. Sad 15letnega opazovanja je dozorel leta 1758. v knjigi, ki je naslovljena:

Gründliche Nachricht von dem in dem Inner-Crain gelegenen Czirknitzer-See. Worinnen alle Seltenheiten desselben durch fünfzehnjährige Experienz, auf das genaueste beschrieben, und zu mehrerer Deutlichkeit mit vier und dreißig Kupfern erkläret werden. Wie nämlich: In einem Jahre der An- und Ablauf des Wassers, in diesem See geschiehet, auch jährlich in selbigen gefischet, gejaget, gesäet, und eingeärndet, Heu und Streu eingebracht, wie auch von den, darauf Wohnenden, die Oekonomie besorget werden könne. Allen und jeden der Natur-Würkung Kundigen, und dieser Wissenschaft Befließenen, mitgetheilet von Franz Anton von Steinberg, I. Oe. Hof-Cammer-Rath. Anno 1758. Laybach, gedruckt bey Anna Elisabetha Reichhardtin, Wittib. 4^o, 236.

Spredaj je pisatelj portret z dvema grboma z napisom: Franciscus Antonius de Steinberg S. Caes. May. inter A. Cam^{ae} Consil. aetat. 74. 1758.

Knjigo posvečuje Karolu grofu Cobenzlu, baronu na Proseku, Štanijelu, v Mossi, Leutenburgu gospodu na Haasbergu, Stegbergu, v Logatcu, Pred Jamo, Ribnici itd., ker ga je njegov oče Ivan Gašpar grof Cobenzl izpodbujal, naj kot sosed Cerkniškega jezera ta naravni čudež popiše. Valvasor¹ je sicer jezero popisal, a le kot postransko stvar. V predgovoru Steinberg nadaljuje: Začel sem knjigo pisati l. 1718. in jenjal 1720. Potem nisem utegnil, dokler nisem stopil v pokoj l. 1747. Sedaj se mi je posrečilo, da sem delo dokončal, uredil in z bakrorezi okrasil.

Knjigo je razdelil v več poglavij. Najprej govori o prvotnem imenu. Tudi on je mnenja, da je Cerkniško jezero Strabonov Lacus lugeus.² Pri tej priliki omenja, da je vsled povodnji l. 1755. v Planini dal grof Leopold Lamberg,³ cesarski cestni ravnatelj in kranjski deželni upravitelj, napraviti cesto iz Postojne na Unec. Dalje razpravlja o Uncu, o Javorniku, o naraščanju Cerkniškega jezera, o njegovi dolžini in širini, o globini, o jamah, ki bruhajo vodo, in o lovu na jezeru. Zanimivo je poglavje o polhih na Javorniku.⁴ Steinberg razlaga bajko, da vrag polhe pase, tako, da je ta vrag sova, katero privabijo polharji s svojimi plamenicami v bližino, da prične sikati. Če kdo tedaj sovo za kako vejo zagleda,

¹ Ehre des Herzogthums Krain, Tom. I., knj. IV.

² O. c., str. 4.

³ O. c., str. 5.

⁴ O. c., str. 66—78.